

Norðurlandi vestra, 30. september 2026

Efni: Frumvarp til sveitarstjórnarlaga, 5. mál á 158. löggjafarþingi

Sveitarstjórnarlög eru grundvallarlöggjöf um starfsemi sveitarfélaga og samvinnu þeirra. Þau ráða miklu um getu sveitarfélaga til að veita íbúum þjónustu, standa að atvinnuuppbyggingu og vinna saman að hagsmunum sinna landshluta. Í dreifbýlum landshluta eins og Norðurlandi vestra, þar sem vegalengdir eru miklar og sveitarfélög fá, skiptir samvinna sveitarfélaga og öflug landshlutasamtök sérstaklega miklu máli.

Stjórn Samtaka sveitarfélaga á Norðurlandi vestra (SSNV) hefur kynnt sér frumvarpið og fagnar því að lögð sé fram heildarendurskoðun á sveitarstjórnarlögum. Stjórn SSNV fagnar sérstaklega því að hlutverk landshlutasamtaka og sóknaráætlana landshluta sé skýrt í lögum og að ákvæði um mat á fjárhagslegum áhrifum á sveitarfélög séu styrkt. Stjórn SSNV gerir þó athugasemdir við nokkur atriði sem varða sérstaklega hagsmunum landshlutans. Þær snúa einkum að fjármögnun verkefna landshlutasamtaka, mati á áhrifum á einstök svæði, skilyrðum fyrir heimastjórnun og kostnaðarskiptingu í samvinnu sveitarfélaga.

Hlutverk landshlutasamtaka (111. gr.)

Stjórn SSNV fagnar því að skilgreint sé í lögum að landshlutasamtök séu félagasamtök sem starfa í umboði aðildarsveitarfélaga sinna. Það er í samræmi við tillögur starfshóps um stöðu og hlutverk landshlutasamtaka frá 2020. Stjórnin fagnar einnig því að fallið hafi verið frá skylduaðild sveitarfélaga að landshlutasamtökum.

Stjórn SSNV fagnar sérstaklega 2. mgr. 111. gr., þar sem kveðið er á um að ráðuneyti og opinberar stofnanir skuli ávallt leita umsagnar hlutaðeigandi landshlutasamtaka um stefnumótun eða ákvarðanir sem varða viðkomandi landsvæði sérstaklega. Reynsla SSNV sýnir að ákvarðanir um opinbera starfsemi í landshlutanum, til dæmis um skipulag lögregluembætta og heilbrigðiseftirlits, hafa oft verið undirbúnar án raunverulegs samráðs við heimamenn. Stjórnin leggur til að í greinargerð eða nánari reglum verði kveðið á um hvenær í ferlinu slík umsögn skuli fengin, þannig að samráð fari fram áður en ákvörðun er tekin en ekki eftir á.

Samkvæmt 6. mgr. 111. gr. skal hafa samráð við Samband íslenskra sveitarfélaga og aðildarsveitarfélög áður en landshlutasamtökum er falið nýtt verkefni með lögum. Stjórn SSNV tekur undir þetta en leggur til að við bætist að hverju nýju verkefni skuli fylgja fullnaðarfjármögnun. Fjármagn og ábyrgð verða að fylgjast að.

Sóknaráætlanir landshluta (112. gr.)

Stjórn SSNV fagnar því að sóknaráætlanir landshluta séu lögfestar og að hlutverk landshlutasamtaka við gerð þeirra og framkvæmd sé skýrt. Sóknaráætlun Norðurlands vestra er meginverkfæri landshlutans til stöðumats, stefnumótunar og forgangsroðunar í atvinnu-, menningar- og byggðamálum.

Í 112. gr. er hins vegar ekkert fjallað um fjármögnun sóknaráætlana eða samningsgrundvöll þeirra. Landshlutasamtökum er því falið að bera ábyrgð á framkvæmd áætlana án þess að fyrirsjáanleg fjármögnun sé tryggð. Stjórn SSNV hefur áður lýst áhyggjum af fyrirhugaðri skerðingu framlaga til sóknaráætlana og atvinnuþróunar, sbr. umsögn stjórnarinnar um hvítbók um byggðamál frá 18. ágúst 2026. Stjórnin leggur til að í 112. gr. verði kveðið á um

að ríkið geri samninga við landshlutasamtök um sóknaráætlanir til að lágmarki fimm ára í senn, eins og verið hefur, með fyrirsjáanlegum framlögum sem tryggð verði að raungildi.

Samráð ríkis og sveitarfélaga og mat á fjárhagslegum áhrifum (142. og 143. gr.)

Stjórn SSNV fagnar því að ákvæði um mat á fjárhagslegum áhrifum á sveitarfélög verði ítarlegra og að gerð sé krafa um að í matinu komi fram hvernig kostnaður verði fjármagnaður.

Sameiningar sveitarfélaga (8. og 134. gr.)

Stjórn SSNV fagnar því að fallið hafi verið frá fyrri áformum um frumkvæði ráðherra að sameiningum sveitarfélaga. Stjórnin leggur áherslu á að sameiningar byggist á vilja íbúa og sveitarstjórna og að fremur verði stuðst við hvata en kvaðir. Lýðræðislegur grundvöllur og samráð verður að vera tryggt og farsælast er að stjórnvöld styðjist við fjárhagslega hvata fremur en kvaðir og þvinganir.

Samkvæmt 8. gr. ber sveitarfélögum með færri en 1.000 íbúa að vinna álit um stöðu sína eftir hverjar sveitarstjórnarkosningar. Á Norðurlandi vestra er að minnsta kosti eitt sveitarfélag undir þeim mörkum. Stjórn SSNV leggur til að ríkið styðji fjárhagslega við gerð slíkra álita, enda er um að ræða nýtt, umfangsmikið og lögbundið verkefni sem leggst af þunga á fámennustu sveitarfélögin, sem hafa fyrir minnsta stjórnsýslulega bolmagn til að bera slíkan viðbótarkostnað.

Samvinna sveitarfélaga og raunkostnaðarregla (107. og 110. gr.)

Stjórn SSNV styður að kostnaðarskipting í samvinnu sveitarfélaga sé sanngjörn og gagnsæ. Á Norðurlandi vestra byggir mörg lögbundin þjónusta á samstarfi sveitarfélaga. Í kafla 6.2 í greinargerð kemur fram að fámennari sveitarfélög sem kaupa þjónustu af stærri nágrönnum geti staðið frammi fyrir auknum kostnaði vegna raunkostnaðarreglunnar. Þau áhrif hafa ekki verið metin sérstaklega.

Stjórn SSNV tekur undir umsögn Húnapings vestra um fyrri útgáfu frumvarpsins um að heimild til að leggja álag á raunkostnað skv. 110. gr. sé of opin. Skilgreina þarf í lagatextanum sjálfum hvað álag má fela í sér og setja því hámark. Þá leggur stjórnin til að sveitarfélögum verði heimilt að semja um aðra mælikvarða en árlega raunkostnaðargreiningu þar sem það hentar eðli verkefnisins betur.

Fjármál sveitarfélaga (72. og 74. gr.)

Stjórn SSNV tekur undir umsögn Skagafjarðar um fyrri útgáfu frumvarpsins um að lækkun þroskulds fyrir mat á áhrifum fjárfestinga úr 20% í 10% sé of brött. Smærri sveitarfélög verða fljótt að kaupa sérfræðiþjónustu vegna tiltölulega lítilla verkefna. Stjórnin tekur einnig undir að endurskoða þurfi flokkun byggðasamlaga og hlutdeildar í landshlutasamtökum í reikningsskilum, þannig að sú flokkun gefi rétta mynd af fjárhagsstöðu sveitarfélaga.

Önnur atriði

Samkvæmt 15. gr. skal halda fundi sveitarstjórnar innan staðarmarka sveitarfélags nema óviðráðanlegar aðstæður geri það ómögulegt. Stjórn SSNV telur að ákvæði um fundarstað og fjárfundi þurfi að taka betur mið af vegalengdum, veðurfari og nútíma starfsháttum. Stjórnin fagnar breytingu á 18. gr. um fjárfundi fulltrúa í nefndum en telur að ganga megi lengra.

Þá tekur stjórn SSNV undir áhyggjur Sambands íslenskra sveitarfélaga og annarra landshlutasamtaka af heimild ráðherra til að leggja stjórnvaldssektir á sveitarfélög skv. 131. gr. Slík heimild getur raskað jafnvægi milli stjórnsýslustiga.

Stjórn SSNV leggur því höfuðáherslu á:

- að hverju nýju verkefni sem landshlutasamtökum er falið með lögum fylgi fullnaðarfjármögnun,
- að í 112. gr. verði kveðið á um samninga til að lágmarki fimm ára um sóknaráætlanir landshluta, með fyrirsjáanlegum framlögum sem tryggð verði að raungildi,
- að sameiningar sveitarfélaga byggist á vilja íbúa og að ríkið styðji við gerð álita skv. 8. gr.,
- og að heimild til álags á raunkostnað skv. 110. gr. verði afmörkuð í lagatextanum og henni sett hámark.

Með þessum breytingum getur frumvarpið orðið traustur grundvöllur fyrir öfluga sveitarstjórn og svæðisbundna samvinnu um land allt. Það er forsenda þess að íbúar og sveitarfélög á Norðurlandi vestra sitji við sama borð og aðrir landshlutar þegar kemur að þjónustu, lýðræðislegum áhrifum og tækifærum til byggðapróunar. Stjórn SSNV lýsir sig reiðubúna til að fylgja umsögninni eftir á fundi nefndarinnar.

F. h. stjórnar Samtaka sveitarfélaga á Norðurlandi vestra

Sveinbjörg Rut Pétursdóttir,
Framkvæmdastjóri